

Ali Şir Nevâyi'nin *Vakfiye* adlı eserindeki eğitsel ögelerin incelenmesi

Faruk POLATCAN¹

APA: Polatcan, F. (2019). Ali Şir Nevâyi'nin *Vakfiye* adlı eserindeki eğitsel ögelerin incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 285-294. DOI: 10.29000/rumelide.580585

Öz

Ali Şir Nevâyi devlet adamı kişiliğinin yanı sıra edebî özellikleriyle de ön plana çıkmıştır. Kendisine ait otuza yakın eseri olduğu bilinmektedir. Dönemin sosyal devlet anlayışının simgesi vakıflardır. *Vakfiye*'de Ali Şir Nevâyi'nin birçok vakfın kuruluşunda da önemli rol oynadığı düşünölmektedir. Ali Şir Nevâyi kurduğu vakfın bölümlerinden işleyişine dek vakfın yol haritası niteliğindeki *Vakfiye* adlı eserini ortaya koymuştur. Bu araştırmanın amacı, *Vakfiye*'deki eğitsel unsurları tespit ederek incelemektir. Nitel olarak tasarlanan araştırmada doküman analizi kullanılarak eğitsel içerikli bölümler belirlenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Tespit edilen eğitsel ögelerden kodlar oluşturularak değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda, *Vakfiye*'de eğitim öğretim faaliyetlerini yerine getiren öğretmenlerin niteliklerinden toplum hayatının düzgün bir şekilde devam etmesi için nelere dikkat edilmesi gerektiğine kadar birçok alanda bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak eserden öğretmenlerde bulunması gereken özelliklere, sır tutmanın, adaletli / adil olmanın önemine, liyakatin önemine, vefalı olmanın önemine, sorumluluğun önemine, bağlılığın önemine ilişkin bulgular ve toplumsal sorunlara ilişkin bilgiler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ali Şir Nevâyi, Vakfiye, eğitsel ögeler.

Examination of educational elements in Ali-Shir Nava'i's work titled *Vakfiye*

Abstract

Ali-Shir Nava'i came into prominence with his literary features, as well as being a statesman. Number of his known works is close to thirty. Foundations was the symbol of the understanding of a social state in that era. Sources suggest that Ali-Shir Nava'i played a vital role in the formation of many foundations. Ali-Shir Nava'i created his work titled 'Vakfiye', which serves as a road map to foundations, from the departments under the foundation to its operations. The purpose of this study is to determine and examine the educational elements in 'Vakfiye'. Sections containing educational content was determined by using document analysis in the qualitatively designed study. Obtained data were analysed with content analysis method. Evaluations were made by generating codes from determined educational elements. As a result of the study, it was found that there is information relating to various areas in 'Vakfiye', from the qualities of teachers who perform educational activities, to points to take into consideration in order to properly maintain social life. In the light of this information, it was determined that the work contains information on the qualities teacher must have, the importance of keeping a secret, the importance of being just / fair, the importance of

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD, (Sinop, Türkiye), farukpolatcan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6897-8932 [Makale kayıt tarihi: 18.05.2019-kabul tarihi: 17.06.2019; DOI: 10.29000/rumelide.580585]

merit, the importance of loyalty, the importance of responsibility, the importance of commitment, and social problems.

Keywords: Ali-Shir Nava'i, Vakfiye (Foundations), educational elements.

Giriş

XV. yüzyılda yaşayan Ali Şir Nevâyî yazdığı divan, mesnevi ve araştırma inceleme eserleriyle yaşadığı döneme damga vurmuştur. “Türk edebiyatına, diline ve kültürüne son derece değerli katkılarda bulunmuş, yaşadığı dönemin bütün güzelliklerini kendi dilinde ve sanatında toplamış, Türk edebiyatının en büyük şahsiyetlerinden biri hiç şüphesiz Ali Şir Nevâyî’dir (Köktekin, 2002, s. 117). Hem konu çeşitliliği hem de eser sayısı bakımından o döneme kadar Türkçe İslami eserler veren şair ve yazarlardan daha verimli olduğu söylenebilir. Bir Farsça, yirmi sekiz Türkçe eseri olan Ali Şir Nevâyî kusursuz ifade biçimine sahip olmasının yanı sıra onun çağlar ötesine taşınmasının en önemli nedenlerinden biri de *Muhâkemetü'l-lugateyn* adlı eseridir.

Ali Şir Nevâyî, eserini Türkçenin Farsçadan daha zengin olduğunu anlatmak için yazmıştır. O, düşüncesini ifade etmek için şu cümleleri kurmuştur:

El-Mütekellim (konuşan) ismine mazhar olmama sığınarak Türkçenin ve Farsçanın söz varlığının keyfiyet ve mahiyetini açıklamak için bu risaleyi derleyip yazdım ve ona Muhakemetü'l-lugateyn İki Dilin Muhakemesi adını koydum. Türk dünyasının dilinin açığa çıkardığım fesahat ve inceliği, belagat ve genişliği o denli ki, o ulu hükümdar, bu dil ve ibarelerle nazım yaygısını sermişler, Hz. İsa nefesinden ve Hzır'ın soğuk suyundan ölü diriltme yolunu göstermişlerdir.

Böylece Türk halkının fasihlerine kendi söz ve ibarelerinin mahiyetinden, kendi dil ve kelimelerinin keyfiyetinden haberdar edip Farsça konuşurların (Türkçe) ibare ve sözler hususunda yerici serzenişlerinden kurtararak onlara büyük bir hak sağlamış olduğumu umuyorum. Onlar da, çektiğim zahmet ve meşakkatin karşılığı olarak, ortaya koyduğum bu gizli ilimden vukuf bulurlarsa, ümidim o ki, ben fakiri hayır dualarıyla yâd edecekler, ruhumu şâd edeceklerdir (Özönder, 1996, s. 227; akt. Ercilasun, 2007, s. 415-416).

Ali Şir Nevâyî'nin eserleri şunlardır:

Tablo 1. Ali Şir Nevâyî'ye ait Türkçe eserlerin alanlara dağılımı²

Divanlar	Hamse	Tezkireler	Dil ve Edebiyat
Garâ'ibü's-sıgar	Hayretü'l-ebrâr	Mecâlisü'n-nefâ'is	Risale-i Mu'amma
Nevâdirü'ş-şebâb	Ferhâd u Şîrin	Nesâyimü'l-mahabbe min-şemâyimi'l-fütüvve	Mizânu'l-evzân
Bedâyi'ü'l-vasat	Leylî vü Mecnûn		Muhâkemetü'l-lugateyn
Fevâ'idü'l-kiber	Seb'a-i Seyyare Sedd-i İskenderî		
Dinî Ahlaki Eserler	Tarihî Eserler	Biyografik Eserler	Belgeler
Münâcât	Târihi Enbiyâ vü Hükemâ	Hâlât-ı Seyyid Hasan-ı Erdşîr	Vakfiye
Çihil Hadîs	Târih-i Mülûk-i Acem	Hamsetü'l-mütehayyirîn	Münşe'ât

2 Tablo 1'deki bilgiler Kartal'dan (2003, s. 148-149) derlenerek tablolaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kartal, A. (2003). Ali Şir Nevâyî'nin Farsça şiirleri. *Bilig*, 26, 147-180.

Nazım'ı-cevâhir	Zübdetü't-tevârih	Hâlât-ı Muhammed	Pehlevân
Lisânu't-tayr			
Sirâcü'l-müslimîn			
Mahbûbu'l-kulûb			

Tablo 1, Ali Şir Nevâyi'nin Türkçe yazdığı eserleri oluşturmaktadır. Ali Şir Nevâyi'nin Türkçe eserlerinin dışında Farsça divanı da bulunmaktadır. Çok iyi düzeyde Arapça ve Farsça bilmesine rağmen samimi bir Türkçü ve Türkçeci olduğundan geri kalan eserlerini Türkçe yazmıştır (Adıgüzel, 2002, s. 110).

Ali Şir Nevâyi edebî şahsiyetinin yanı sıra çok iyi bir devlet adamıdır. O, devlet için fedakârca yaptığı hizmetlerin karşılığında herhangi bir ücret almamıştır. Onun yakın dostu ve hükümdarı olan Hüseyin Baykara, saray yapması için kendisine bir arazi bağışlamıştır. Ali Şir Nevâyi ise burada İhlasiye adını verdiği bir medrese, Halasiye adını verdiği bir tekke ile Darü'l Huffaz adını verdiği hafız yetiştiren olan üç bölümden oluşan bir vakıf kurmuştur. Bu kurumlarda çalışacak inanların çalışma şartlarını da belirlemiştir (Türk, 2015, s. v).

Ali Şir Nevâyi, vakfı kurma nedenlerini şu sözlerle açıklamıştır:

Gönlüme geldi ki eğer elimden gelse,

Onu toprak ile beraber kılmak gerek.

Bir bina yapmak gerek ki sürekli,

Onda halk şaka dua etmeyi adet edinse.

Bu hoş hayal gönle iyice yerleşip, bu makbul düşünce kalpte yer edince ülke için kurulacak olan o binanın hazırlıkları görüldü ve medrese yapıldı o kiliseye benzeyen yapı yıkılıp yerine câmi bina edildi.

Őah devletinden gitti bu deyr ve kilise,

Yerinde kuruldu medrese ve mescid binası (Türk, 2015, s. 60).

Ali Şir Nevâyi, kurmuş olduğu vakfın bölümlerini, çalışanların ücretlerinin nasıl ödeneceğini, öğrencilerin giderlerinin karşılanma yöntemlerini de *Vakfiye* adlı eserinde belirlemiştir. Vakfın bölümleri ve çalışma düzeni hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Bu kümbete Dârü'l-Huffaz denildi. Medresenin doğu ve batı sofasında biri fıkıh fıru ve usulü, diğer de hadis fıru ve usulü uzmanı olmak üzere iki müderris ders vermek üzere yerleştirildi. Her ders halkasında on bir öğrenci olacak şekilde tayin edildi. Bu medrese temiz bir niyetle kurulduğu için adına da İhlâsiyye denildi (Türk, 2015, s. 60).

Vakfiye, belirtilen genel özellikleri dışında bir ahlak ve öğüt kitabıdır. Bu nedenle; araştırmada, *Vakfiye*'den yola çıkılarak XV. yüzyıldaki eğitsel değerlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu araştırmada, Ali Şir Nevâyi'ye ait *Vakfiye* adlı eserdeki eğitsel ögelerin belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda

gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013 s. 45). Doküman incelemesinin diğer nitel veri toplama araçlarından farkı, kısıtlamalara tabi olmamasıdır. Belgeler, becerikli ve hayal dünyası zengin bir araştırmacı için hazır bilgi kaynağıdır (Merriam, 2013, s. 131).

Verilerin toplanması ve analizi

Doküman incelemesi ile elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik ve yinelenebilir bir teknik biçiminde tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). Eser ayrıntılı bir şekilde okunup incelenmiştir. Okuma yapılırken metin yorumlanarak kodlar oluşturulmuştur. Daha sonra kodlardan temalar oluşturularak araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır. Araştırmada Vahit Türk tarafından günümüz Türkçesine aktarılan metin³ kullanılmıştır.

Bulgular

1. Eğitim paydaşlarına ilişkin bulgular

Türk İslam medeniyetinde toplumların gelişmişlik ve refah seviyelerini gösteren eğitim, kültür ve sosyal hizmetleri gerçekleştirme görevi sivil toplum kuruluşları olan vakıflar tarafından yürütülmüştür (Öztürk, 2005, s. 11). Osmanlı Devleti Dönemi'nde tüm yerleşim yerlerinde bulunan sıbyan okulları vakıflar aracılığıyla kurulmuşlardır (Buluş, 2008, s. 30). Sıbyan mekteplerinde yetişen öğrenciler daha sonra vakıf külliyesinde yer alan medreselerde eğitim faaliyetlerine devam etmiş. Buradaki hocaların maaşlarına kadar bütün giderler vakıflar tarafından karşılanmıştır (Ertem, 2011, s. 35). Ali Şir Nevâyî, kurduğu vakfı bir eğitim kurumu olarak görmüştür. O metaforların anlatım gücünden yararlanarak medreseyi kümbete; vakıftaki hocaları öğrenci düzeylerine göre müşteri ve utarit yıldızına, hizmetlilerin gözünde ise Dolunay ile Güneş arasında ekmeklik hamur yumağına benzetmiştir. Metaforlar kullanılırken mitolojiden de yararlanılmıştır.

Bu İhlâsiyye medresesinin güney sınırının dışında İncil ırmağı akar, o ırmağın güney kıyısı büyükçe bir caddedir ve orada o Hazret'in yaptırmış olduğu medrese vardır. O medresenin her bir tâkı çok yüksek gök kümbetinin revakına sütun gibidir ve her kümbeti semaya yükselişte feleğin gök kümbetinden başını çıkarır. Her müderrisi karşısında altıncı göğün bilgini olan Müşteri yıldızı, cahil ve nadan; her öğrencisi karşısında ikinci göğün en yeteneklisi olan Utarit yıldızı, bilim öğrenmeye yeni başlamış çocuk gibidir. Hizmet edenlerin sofrasında Dolunay ve Güneş iki çörek aşçıların tahtasında Samanyolu şeklinde un sepeleyen bir ekmeklik hamur yumağı idi (Türk, 2015, s. 60).

2. Öğretmenlerde bulunması gereken özelliklere ilişkin bulgular

İletişim çağında bilim ve teknolojiye sürekli yeni gelişmeler, ilerlemeler sağlanmaktadır. Bu yeniliklerin takip edilerek günlük yaşamda kullanılması gerekir. Bunun yanı sıra “daha önce düşünülmüş, yazılmış, yayınlanmış kütüphaneler dolusu bir rezerve erişmiş veri, bulgu, belge ve dokümanlara ulaşarak onları da karara ve davranışa katabilmek” (Sönmez, 2017, s. 2741) akıllı insan olmanın gereğidir. Bu düşünceler ışığında günümüzden beş asır önce Ali Şir Nevâyî âdeta öğretmenliğin strateji belgesi sayılabilecek, öğretmenlerin sahip olmaları gereken özellikleri şöyle sıralamıştır:

Bilimlerin gerçeklerinin, belki de gerçeklerin bilgilerinin fasih sözlü ve doğru konuşan müderrisleri; keşfedici tabiatlı güneşin doğuşundaki anlamların gösterilişini aydınlatma şuleleriyle

3 Türk, V. (2015). *Ali Şir Nevâyî, Vakfiye inceleme-metin-dizin-ıtkıbasım*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

insanoğunun yaşadığı yeryüzünün dörtte bir bölümündeki bütün yapıların dört köşesinde yer alan hücrelerdeki düzgün tavırlı ve insan yaratılışına uygun görünüşlü öğrencisinin gönlündeki ağır işleri kolaylaştırmanın, onların hayallerini gerçekleştirmenin çaresi şudur ki öncelikle doğru yolu göstermek amacıyla süslenen sayfaların yazılmaya başlanması ve bilgi ile dolu ders kitaplarının tamamlanmasını, o nadir sıfatlar dünyasının hamd ve şükür cevherleri ile yenileyerek hazır duruma getirdiler (Türk, 2015, s. 47).

Oysa uzun yıllar yapılan tartışmalar sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında “2017-2023 Öğretmen Strateji Belgesi” yayımlanmıştır. Eğitim camiasında büyük tartışmalara neden olan belge henüz 2. yılında maddelerin birçoğunun uygulanmasından vazgeçilmiştir.

3. Sır tutmanın önemine ilişkin bulgular

İnsanların bir arada yaşamalarını sağlayan güven duygusudur. Güven duygusunda, güven duymanın yanı sıra güvenilir olmak da önemlidir. “Sır tutmamak ya da diğer bir deyişle ‘gevşek ağızlı’ olmak, ideal insan tipinde olmaması gereken bir özelliktir” (Şahin, 2017, s. 197). Ali Şir Nevâyi, eserlerinde sık sık sır tutmanın⁴ öneminden bahsetmiştir. O, *Vakfiye* adlı eserinde sır tutmanın önemi üzerinde şu sözlerle durmuştur:

Ümit edilir ki “Kim kapıyı çalsa ona kapı açılır.” hükmüyle yüzlerine amaç kapısı açılacak ve başlarına murat incileri saçılacak ve her kim yaratılıştan gelen kötülük dolayısıyla ve tabiatının verdiği illetle böyle sadık elçi ve doğru elçilik hazinesinin gizliliklerinin bilgisine sahip, peygamberlik sırlarını bilen dostların mucizelerine ait içkiden sarhoş olarak ve kendini yüksek görme arzusundan dolayı serseri olup elçilik giysisini sihir seviyesine indirse ve enbiyâ mucizelerini iradesiyle büyücülük derecesine indirse “Kötü, anne karnında da kötüdür.” delili ile dünyada onun kötülüğü sınırsız ve ahirette azabı sonsuz olacaktır (Türk, 2015, s. 50).

Ali Şir Nevâyi, sır tutmanın zor olduğunu, özveri gerektirdiğini belirtmiştir. Sırları tutabilmek için gerektiğinde birçok şeyden vazgeçilebilmelidir. Bunun karşılığında güven duygusunun insana vereceği haz göz ardı edilmemelidir.

İkinci olarak da o Hazret'in devletinde bütün cismani nimetlere ve nefsanî isteklere elimini yetiştiği, ancak hevesinin olduğuna bakmadan onun memleket gülistanının içeri kısımlarında ve bostanının çemeni çerçevesinde görmem gerekmeyen şeylerden gözümü nergis gözü gibi kör ve işitmek gerekmeyen şeylerden kulağımı menekşe kulağı gibi sağır, tutmak gerekmeyen şeylerden elimi çınar dalı gibi çolak, gitmek gerekmeyen yerlerden ayağımı servi ayağı gibi topal, söylenmesi gerekmeyen sözlerden dilimi özellikle açılmamış gül goncası gibi, gönlüme güvenip (s. 56) emanet ettiği sırların açığa çıkmasında dilimi susam tanesinin dili gibi lal kıldım.

Rubai:

*Kim ki şah hizmetine girecek olsa
Kör, sağır, lal ve çolak olması gerekir
Sırlarının ifşasında dilini gerek lal eylese
Bu zordur hepsinden bu zor (Türk, 2015, s. 57).*

4. Adaletli / adil olmanın önemine ilişkin bulgular

Türk Dil Kurumu, adalet kavramı için yaptığı tanımlardan biri “herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk”tur (TDK, 2011, s. 24). Adil olma kavram işareti, herkeste olması gereken insani bir özelliktir. Devlet yöneticileri ise adalet kavramına sıkı sıkıya bağlı olmaları gereken kişilerdir.

⁴ Ali Şir Nevâyi gazellerinde sır tutmayı ilahi aşk ile beşeri aşkı yakınlaştırma aracı olarak da kullanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Eşonkulov, H. (2018). Ali Şir Nevâi gazellerindeki sır tutmakla ilgili düşüncelerin irfani anlamları hususunda. *Turkish Studies*, 13 (28), 417-426.

Ali Şir Nevâyî, devlet yönetiminde kendisinin ve Hüseyin Baykara'nın adil davrandıklarını / adaleti gözettiklerini şu sözlerle anlatmıştır:

O, Hazret'in aydınlık iç dünyasının aynası, Tanrı'nın tecellisine mazhardır ve uğurlu hatırının güneşi, sonsuzluğun mekân tuttuğu yerdir. Tertemiz düşünceleriyle yardım etmeye hazır ve pak zihni şeriatın apaçık aydınlığına uygundur. Bunlara mümkün olduğunca riayet etmek ve sonunda onu ihtiyat almak bu hükmü gerekli kıldı ki Tanrı hakkı için eğer insanların gaflete düşmeleri dolayısıyla onun şerefli tabiatından zulüm bulutları adalet güneşinin yüzünü kapatacak gibi olsa bu kul, o bulutları pişmanlık ahının fırtınasıyla âlemden çıkarıp göndermek için bir zerre gibi göğe yetiştirirdi ve hoş zamanlarının gecesinde eğer bidat ve şeriat ışığına zarar verecek olsaydı bu çaresiz, o ışığı koruma kalkanlarından fânusa girdirmek için pervâne olurdu. Hamdolsun ki böyle bir tavır ve bu tür işler ortaya gelmedi, ancak olduysa bile hiçbir zaman adâletten şaşmadım ve kendi durumumu gözetmeden o meseleyi hallettim (Türk, 2015, s. 57).

Her bir zalimin zorbalık dağındaki zulüm kaplanı her hâliyle mazlumun feragat geyiğine göz diker ve geyiğin boynuzunun her bir dalına pek çok sitem organları bağlayarak onu avlamak ister. Bu kaplanın her bir dişinden bir zehirli ok sivirtir ki herhangi bir canın onun elinden kurtulması mümkün olmaz. Bu zehirli ok, o talihsiz geyiğin iç organlarından insanı kötülüklerle (s. 57) sürükleyen nefis, yırtıcı hayvanın amacına hizmet eder ve yırtıcılık yapmasının nedeni olur. Bu giriş, zalim ile mazlumun durumuna bir gönderme ve adaletsizlik ile adaletin durumunu hikâye etmedir. Elimden geldiğince zulüm kılıcını ufalayıp mazlumun yarasına intikam merhemini koydum ve elimden geleni o Hazret'in huzuruna ulaştırdım. Zulüm kaplanın derisinden geyik hızlığında yel gibi koşanların giysilerine süs verdi ve mazlumun can geyiğinin gözüne güvenlik ormanında kaplanın aktığı kan yerine lâl kırmızılığı gösterdi (Türk, 2015, s. 58).

5. Liyakatin önemine ilişkin bulgular

Ali Şir Nevâyî, iyi bir şair / yazar olmasının yanı sıra iyi bir devlet adamıdır. Bu nedenle eserlerinde devlet yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlara da yer vermiştir. Bu hususların başında liyakat gelmektedir. Bozuk toplum ve devlet düzeninden kurtulabilmek için her görev hakkıyla yapabileceği verilmelidir. Ali Şir Nevâyî, *Vakfiye* adlı eserinde en yükseğinden en düşüğüne dek makamların bilgi, beceri, zekâ... vb. göz önünde bulundurularak kişilere teslim edilmesi gerekliliğini belirtmiştir.

Olması gereken şudur ki âlemden bulunanlara ve insanoğluna değeri yüce halifelerin hükümdarlığı ve hilafet makamına oturacak değerde sultanların hâkimiyeti. Bunlara dindar yardımcıları ve yetenekli vezirler gerekli oldu, bunlarsız çare yoktu. Her hâlde saltanat makamı, uygun kişiler arasında düşünülen her işe layık ileri görüşlü akıl sahiplerini ve her tür kalabalığa uygun ince zekâ ile süslenmiş zeyrek kişileri saltanatla ilgili işlerin üstesinden gelmek için diğer insanlar arasından ayırıp bu tür kişileri bütün insanlar içerisinde seçip çıkarmayı gerekli kılar. Bu seçilenlerle emirliğin derecesini yükselttiler ve onlara vezirlik makamıyla muamele ettiler. Bu emirin önemli ve önemsiz işlerine çok ya da az kişiyi görevlendirdiler. Bu kutlu zaman ve bu uğurlu devirde Cemşid-i Sahibkran saltanat tahtını aldı ve bu cevher saçıcı güneş, insanların başına bağışlayıcılık gölgesini saldı. Yukarıda zikredildiği ve daha önce yazıldığı gibi bütün makamların en yükseğinden en küçüğüne varıncaya kadar her bir makam için hem yeterli, hem de layık kişiler gerek oldu. Bu yüzden zamanın şeref sahibi ileri gelenleri ve erdem sâhipleri ile devrin cömert yaradılışlı kadı ve bilginleri, Timur soyundan gelen şehzadeler, Barlaslar'a mensup kişiler, Arlat boyunun önderleri, tarhan benzeri eğlence arayanlar, Kıyat soyundan olan meşhurlar, Konratlar'a mensup meşhur kişiler, Uygur sıfatlı baksılar, Uygur'a benzeyen iyiler, dağda taşa can feda etmekten çekinmeyen fedakârlar, kötü günlerde cansiperane hizmet eden vefakârlar, Celâyir kavgası ve Kavçın kargaşası vardı. Hepsine padişaha yakışır bir biçimde inayet kıldılar, her birini uygun bir makama getirdiler ve onlara şahlara layık yol gösterdiler ve her birini uygun hizmet ile meşgul ettiler. Mesnevi:

Biri sandal ağacı tahta yerleşti,

Biri büyük makamda at sürdü.

Biri Türk divanında mühür astı,

Biri Sart divanında mühür bastı.

Biri sadırlık makamını adet edindi,

Biri vezir olarak ad aldı.

Biri mühürle ilgili muradına kavuştu,
Biri haberciden maksat istedi.
Biri ordu içerisinde görev aldı,
Biri tümen üstünde bayrak kaldırdı (Türk, 2015, s. 53).

6. Vefalı olmanın önemine ilişkin bulgular

Verilen görevler sorumluluk ilkesi gereği en iyi şekilde yerine getirilmeye çalışılmalıdır. Kişinin iş tatminini sağlayabilmesi ve işi uygun görene karşı vefa borcunu ödeyebilmek için görevler en iyi şekilde yerine getirilmelidir. “İnsan sözcüğünün yanına en çok yakışan kavram işaretlerinden biri ‘vefa’dır” (Alyılmaz, 2014, s. 189).

Denize damlanın yardımından bir kazanç ve güneşe kıvılcımın yaklaşmasından bir amacın mümkün olması düşünülemez, bu hastaya kuvvet olan o kadarlık hizmette ve bu kırgın gönüllüye bu kadar gayrette Tanrı güç verdiği sürece fedakârlık yapmaktan geri durmadım, ihmalkârlık ve yanlışlık yapmadım. Her hâlde niyetim gülistanında hile ve aldâncılık çer çöp ve dikenlerinin bulunmayışı ve hizmetim bostanının sadıklık ve hoşluk bulutundan suya kanmış olması, her an, her saat yaratılışım gereği başka türlü inayet rüzgârının feyzinden güzel kokular saçmaya ve her saniye ümit ışığım başka türlü bir bağlılık meşalesinin aydınlığıyla parlamaya başladı. Kısa zamanda o hazretin vahiy tesirli sözü ve ilham kaynaklı vaadi gibi sözüme tertemiz anlam cevheri taç ve şahsıma tertemiz cevherli anlam ehli muhtaç oldu.

Hizmetimde azadelerin işi, bağlılık göstermek oldu ve başı yukarılarda olanlar da karşımda baş eğmeyi adet hâline getirdi. Rubai:

İkbal itaatkâr ve baht yaver oldu,
Güneş kılavuz, gök hizmetçi oldu.
İnsanoğlundan kime nasip oldu,
Benim bu mertebem kime müyesser oldu (Türk, 2015, s. 55).

7. Sorumluluğun önemine ilişkin bulgular

Sorumluluk, kişinin kendisine yüklenen görevleri zamanında ve tam olarak yerine getirmesidir. Liyakatli olma yani görevi yapabilme becerisinin yanı sıra verilen görevi yerine getirmek de ahlaki zorunluluktur. Ali Şir Nevâyî, boş vermişliği bir kenara bırakarak verilen görevleri en iyi şekilde yerine getirmenin önemini vurgulamıştır.

Kime akıl ve himmet yâr olsa,
Bu tür işler nasıl zor olur.
Eğer taş güneşten terbiye alsa,
Yakut ile lal taşına döner,
Nevâyî bu nasıl bir kaygıdır,
Böyle kendini bırakma olur mu?
Buluttan yağmura doyar toprak,
Renk renk çiçek olur yeşil yaprak.
İnsan, insanlıktan nasıl dem vurur,
Toprak ile taştan aşağı olmazsa.
Şâhın tacının cevheri yıldız gibi olsa da,
Dua yıldızına çoktur ihtiyacı.

Bütün elçilerin başı olan elçi,
 Yaratılmış göklerin yıldızıdır.
 Mağaradaki dostu Sıddık oldu,
 Hem bir örümcek oldu perdedarı.
 Külü kararmış külhan ondan,
 Aynanın yüzü gibi aydınlık olur.
 Acizlik ve çaresizlik göstermek niçin,
 Bu durumu akıllılık mı sandın?
 Bu boş vermişliği bırak, akıllı ol,
 İşe el at, merdane ol (Türk, 2015, s. 56).

8. Bağlılığın önemine ilişkin bulgular

XXI. yüzyılın getirdiği büyük problemlerden biri de var olanla / elde edilenle mutlu olamamaktır. Sürekli dahası istenmektedir. Buna karşın en büyük mutluluk / kafa dinginliği eldekiyle yetinebilmektir. Ali Şir Nevâyî, beş yüz yıl öncesinden günümüz problemine çözüm getirmiştir. Ona göre, eldekine sıkı sıkıya bağlanmak gerekir. Özelde kişisel mutluluk, genelde ise toplumun mutluluğu için hırslara yenik düşmeyip var olana sahip çıkılmalıdır.

Her kim birinin aşkına gönül bağlasa,
 Can ipliğiyle bağlaması gerekir.
 Eğer gönlüne başkasının hayâli düşerse,
 O gönlü yüz bin parçaya bölmek gerek (Türk, 2015, s. 56).

O Hazret'in hizmetlerini yaparken hiçbir zaman kendi amaçlarım ve menfaatim hayale bile gelmedi. Ne yaptıysam yalnızca Tanrı rızası için ve Hazret'in mübarek hatrı için ayrıca Müslümanların iyiliği için idi. Bu cihetten aklın adil hâkiminin hükmüyle dürüstlük siyasetgâhında garaz hırsızını yokluk dârına astım, insaf mahkemesinde hurs yağmacısının boynunu kanaat kılıcıyla vurdum, vücut şehrinde iddia köşkünü yetinme yağmuru ile yıkıp nefsanîyet bağında arzu filizini kesme kılıcıyla kesip attım. İş tarlasında bir şeye göz düşürme harmanını fakirlik ateşiyle yakıp o harmanın küllerini yokluk yeliyle savurdum.

Eğer hırs ve heves harmanı yele verilirse,
 Eğer nefis ü hevâ köşkü yıktırılmasa,
 Eğer zulüm ve sitem canına azap getirmese,
 Halk mutlu olmaz, ülke bayındır olmaz (Türk, 2015, s. 57).

9. Toplumsal sorunlara ilişkin bulgular

Geçmişten günümüze değin her devrin orta yaş ve yaşlılarının yakındıkları konu toplumun bozulması, yeni nesillerin vurdumduymaz ve saygısız oluşlarıdır. Zaman, mekân vb. birçok öge değişmesine karşın bazı problemler devrin sorunu olmaktan ziyade insanoğlunun varlık sorunudur. Ali Şir Nevâyî'nin beş asır önce not ettiği aç gözlü olmak, dedikodu yapmak, mevki makam talep etmek, zulmetmek, yalan söylemek vb. birçok sorun günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Vaktimin özünü ve hayatımın toplamını o Hazret'in zatının övgüsüne ve sıfatının tarifine sarfetsem ve o konuda parlak kasideler, güzel gazeller insana hoş gelen mesneviler ve sanatkârane inşalar ayrıca her tür manzum ve mensur kitaplar yazsam ve ciltler tertip etsem de o Hazret'in uğurlu adı bu vesileyle uzun yıllar zaman sayfasında zikredilse ve kutlu zati bu vasita ile pek çok devirler insanların dilinde dolaşsa idi. Ancak o Hazret'in güzel bulutundan yağın itibar yağmuru, bu

toprak dengi olanın zamanına yağar ve dikkat bostanından esen güzel bakış yeli, bu zavallının üzerine eser. İnsanların tereddtt ve halkın dedikodusu, rezllerin sahte saygısı, eşrafın kwancı, seçkin kişilerin izzet-hürmeti, sıradan insanların kavgası, zalimlerin sıkıştırması, mazlumların gürültüsü, halk tantanası, amirlerin meşgul etmeleri, tamahkrların uygunsuz arzuları, makam talep edenlerin gereksiz talepleri, cahillerin siteminden geğinenlerin matemli görünüşleri, arzular kaleminin devri kara olanların dengesizliği, borçluluk azabına girenlerin yolunu üstünde durmaları, çocukça gürültü edenlerin eteğime tutunmaları ve iflas adetli talebenin sürekli istekleri ve yazıları, felaket tellah Őairlerin kaside ve kıtaları, vilayetlerden gelen çare arayanların hlinin araştırılması ve onları razı ederek göndermenin telaşı, serhat beylerinin elçilerinin tekliflerinin sıkıntısı ve onları istekleri yerine gelmiş olarak çevirmenin mihneti, başka ülkelerden aç gözlülüğü ve tamahkrlığı det edinerek gelen muhterem kişilerle ilgilenmek ve onların türlü isteklerini ciddiye alıp sınırsız taleplerini yerine getirerek ülkelerine göndermenin belsı, hürlerin nde gelenler iğerisine girme konusundaki ayıplamaları, kölelerin hr olmak ümidiyle bekleşmeleri, dş görüp Őeyhlerin bildirdiklerini getirenlerin sözü abartmaları, uzak yerlerden geğen evliyalardan selamını getirenlerin sıkıntıları, dokuz dişin ısrıdđını minnetle verenlerin tamah dişlerini keskinletmeleri, çamurdan tesbihi zorla geğirenlerin istek ipini uzatmaları, sağlıklı vücudunu hasta gösterip serbet isteyenlerin iki yzllkleri, canlı adamın l gibi yatırıp kefen parası alanların aldaticılıkları, vakıf mlkin blşenlerin adetsizliğinden dolayı yoksul talebenin yazı istemesi, görevlilerin fesadından dolayı zayıf halkın bir çare araması, mecliste sohbetime girme arzusu gösterenlerin ağırlığı, yol yürürken yanımda olup Őirinlik edenlerin hafiflikleri, Medine'den geliyoruz diyerek konukluk yükünü evime yıkanların ziyafeti, Mekke'ye gidiyoruz diyerek istek binitlerini kapıma sürenlerin ihtiyaçları, bütün bu kalabalığın isteklerinden az bir kısmı eksik olsa razı olmayıp da dedikodu edenlerin verdiği Őařkınlık, istekleri tamam olanların bu durumu benim görevim olarak düşünüp yine geleceklere endişesi ve başka meşakkatler var ki söylense söz uzayacak ve kötü bir zlme sebebi olacak (Türk, 2015, s. 63-64).

Sonuç ve tartışma

Ali Şir Nevâyi, çok iyi bir sanatkrdır. Edeb alanda bir kurucu gibi davranıp birçok türde eser vermiştir. Farklı türlerde eserler vermesinin yanı sıra çok sayıda kitap da yazmıştır. Bunun yanı sıra "Nevâyi, Çağatay Türkçesinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Hatta bazı araştırmacılar Çağatay Türkçesi için "Nevâyi dili" adını kullanmışlardır" (Köktekin, 2002, s. 117). Bu bilgiden yola çıkılarak Ali Şir Nevâyi'nin dönemin Türkçesine adını verecek kadar yetkin, etkin bir dilci olduğu söylenebilir.

Ali Şir Nevâyi, *Vakfiye* adlı eserinde kurmuş olduğu vakfın amaçlarını, kllyenin bölümlerini, vakfın çalışma usullerini ve vakfın gelir kaynaklarını anlatmıştır. Ali Şir Nevâyi vakfın kuruluş belgesi niteliğindeki *Vakfiye*'de bunların yanı sıra eğitim oğretim faaliyetlerini yerine getiren oğretmenlerin niteliklerinden, toplum hayatının düzgün bir Şekilde devam etmesi için nelere dikkat edilmesine dek birçok alanda tecrübelerini iğereren ağıklamalarda bulunmuştur. Bu ağıklamalardan yola çıkarak eserden oğretmenlerde bulunması gereken özelliklere ilişkin bilgiler, sır tutmanın, adaletli / adil olmanın, liyakatin, vefalı olmanın, sorumluluğun, bağlılığın önemine ilişkin bulgular ve toplumsal sorunlara ilişkin bulgular temaları oluşturulmuştur. Temaların iğerikleri incelenerek Ali Şir Nevâyi'nin iyi bir devlet düzeni ve mutlu bir toplum için görüşleri öneriler hâline getirilmiştir. Elde edilen öneriler şunlardır:

1. İnsanlar, büyüklük hastalığına yakalanmayıp doğası gereği iyi olarak kalmalıdır.
2. Zalimler, zayıf gördükleri insanları ezip onlara zulmederler. Zalimlere karşı bu insanlar korunup adalet sağlanmalıdır.
3. İşlerin düzgün bir Şekilde yürütülebilmesi için bütün makamlara işleri hakkıyla yapabilecek insanlar getirilmelidir.
4. Görev verilenler fedakârca davranıp işlerini hakkıyla yapmalıdır.
5. İçin niteliği ne olursa olsun zamanında yapılmalıdır.
6. İğinde yaşadığımız topluma fayda sağlamak istiyorsak kendi isteklerimizden vazgeçerek çokça çalışmalıyız.

7. Toplum hâlinde yaşayan insanların geçmişten bugüne değişemeyen dedikodu, yalan, çekememezlik, sonu gelmeyen istekleri *vb.* birçok olumsuz yönleri bulunmaktadır. Ümitsizliğe kapılmamak için insanların kötü huyları, olumsuz yanları dikkate alınmamalıdır.

Bu sonuçlar ışığında araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir:

Ali Şir Nevâyî'nin *Vakfiye* dışında yirmi sekiz eseri bulunmaktadır. Bu eserlerdeki eğitsel öğelere ilişkin araştırmalar yapılabilir.

Vakfiye adlı eserde tespit edilen eğitsel öğelerin gelecek nesilleri yetiştirme görevi bulunan öğretmenler tarafından benimsendiği / benimsenmediği araştırılabilir.

Vakfiye'de tespit edilen eğitsel öğelerin günümüz millî ve evrensel değerlerle örtüşme düzeyleri değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, S. (2002). Ali Şir Nevayî, yaşamı, edebî kişiliği ve eserleri. *Atatürk Üniversitesi Tükiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19, 109-115.
- Alyılmaz, C. (2014). 90. yaşı dolayısıyla Prof. Dr. Meşedihanım Sadullahgızı Ne'met. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(4), 183-189.
- Buluş, A. (2008). Sivil toplum kuruluşlarına tarihsel bir örnek: Osmanlı vakıfları. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(16), 22-36.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demriyel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çınar, A. (2013). Değerler felsefesi ve psikolojisi. Bursa: Emin.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. (4. baskı). Akçağ.
- Ertem, A. (2011). Osmanlıdan günümüze vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, 36, 25-65.
- Eşonkulov, H. (2018). Ali Şiir Nevaî gazallerindeki sır tutmakla ilgili düşüncelerin irfani anlamları hususunda. *Turkish Studies*, 13(28), 417-426.
- Kartal, A. (2003). Alî Şir Nevâî'nin Farsça şiirleri. *Bilig*, 26, 147-180.
- Köktekin, K. (2002). Ali Şir Nevâyî'nin Türkçeciliği. *Atatürk Üniversitesi Tükiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19, 117-121.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Ed. Selahattin Turan). Ankara: Nobel.
- Öztürk, N. (2005). İslam ve Türk kültüründe vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, XXIX.
- Sönmez, S. (2017). Rehber öğretmenliğin Murphy yasaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2741-2751.
- Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. (11. Baskı). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Türk, V. (2015). *Ali Şir Nevâyî, Vakfiye inceleme-metin-dizin-tpkibasım*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.